

KRÓN I K A

Ú J Í R Ó — Ú J E V A N G É L I U M

Új írókat avatott a belgrádi *Politika* irodalmi mellékletében Borislav Mihajlović-Mihiz. Az új író: Borislav Pekić, első könyve *Vreme čuda* címmel most jelent meg a Prosveta kiadásában.

Az új evangélium — Pekić regénye. „Ez nem Máté, Márk, Lukács vagy János evangéliuma, hanem Júdásé — állítja a kritikus. — Egyike az újszövetség legeredetibb magyarázatainak.” Pekić harmincöt éves, első könyvében már egy érett író összes tulajdonságait ott látjuk. „Ismerek háború utáni irodalmunkban írókat, akik nagyobb tehetséggel léptek fel, de nagyobb érettséggel senki sem jelentkezett” — vallja Mihajlović. A regényen érzi az író dolgos kezét, figyelő szemét; az érettséget bizonyára hosszú ideig tartó visszahúzódnak, sok gyakorlat előzte meg. Műve pedig már nem ígérte, hanem az aminek a szerző szánta.

A könyv egy mítosz keletkezését mondja el, Jézus Krisztus csodáit és halálát írja le. Apokrif és eretnek mű ez, ragaszkodik az újszövetség betűihez, csak a szelleme, az értelme más. Megtaláljuk a regényben az újszövetség egész panoptikumát, hitetlen Tamással, Mária Magdolnával, Lázár feltámasztásával, de mindez a maga ellentétévé változik. A megváltottak boldogtalanok, a hivek hűtlenek lesznek, a megváltottakat visszafogadják, a megváltó pedig csak Iskarioti Júdás eszköze. Mert mintha nem volna, nem lehetne megváltás, mondja ez a könyv, az emberek saját lelkiviláguk rabjai.

A szerző az újszövetségben anyagot talált új mesékhez, s az újszövetségi megváltás gondolatát az isteni tehetetlenség sötét freskójává változtatta. Lemondott a klasszikus leíró módszerről, s egy stilizált **naturalizmust** teremtett.

Mihajlović ezt a regényt Graves regényeivel egyenrangúnak tekinti, sőt odaállítja Thomas Mann ószövetségi regénye

mellé; ennek hatását érzi Pekić művén, habár stílusa eredeti, szándéka világos, a jugoszláv irodalomnak pedig jelentős nyeresége.

Mint külön érdekességet említjük meg, hogy Borislav Mihajlović-Mihiz évek óta nem foglalkozik kritikával, nagyon ritkán szólal meg, habár az ötvenes évek elején a legjelentősebb, legtekintélyesebb jugoszláv kritikusok egyikének számított. Pekić regényének sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy megjelenésének alkalmából Mihajlović ismét kezébe vette a tollat.

EGY FÉLRESIKERÜLT ANTOLÓGIA

Predrag Palavestra, úgy látszik, különös előszeretettel készit antológiákat. 1955-ben jelent meg a háború utáni szerb költészet antológiája, most pedig a XX. század szerb és horvát költészetének antológiája látott napvilágot — mindkettőt Predrag Palavestra állította össze. Az utóbbiról a *Razlog* című zágrábi folyóirat közölt bírálatot Ante Stamać tollából.

A kritikus már a bevezetőben megemlíti, hogy Palavestra felelőtlenül és könnyelműen, álláspont nélkül végezte munkáját. Szempontjai inkább történelmieket, mint esztétikaiak. A versek megválasztásában nem volt következetes, az előszóban dobálózik a frázisokkal, értelmetlenségekkel, önkényeskedik, felületes, meghatározatlan fogalmakkal játszik.

Szót emel Stamać a szerb és horvát költészetnek mechanikus, önkényes, sajátosságaikat elvető összekombinálása ellen. Ezt a két költészetet komplementárisá kellett volna tenni, hogy igazi áttekintést és igazi értékelést adjon róluk az antológia. Palavestra antológiájában ez a két költészet keveréket képez, s nem lehet felismerni a különös törekvéseket, hagyományokat. Ennek a válogatásnak se kritériuma, se célja nincsen. Semmire se való, semmit sem fejez ki — vonja le a végső következtetést a *Razlog* kritikus.

EGY POSZTUMUSZ SPENGLER-KÖTET

Oswald Spengler, az *Untergang des Abendlandes* (Nyugat alkonya) hírneves írója, az 1924 és 1926 közötti években „az emberiség történelmének vázlatain” dolgozott. A következő esztendőben agyvérzést kapott, és soha többé nem nyerte vissza egészségét, munkaképességét. Húga és unokahúga rendezték a tizenötezer lapra terjedő kéziratot anyagot, és műve most a müncheni C. H. Beck'sche Verlag *Uhrfragen* (Öskérdések) címmel kiadta. A *Spiegel* így ír a könyvről:

Minden kultúra keletkezésének és letűnésének, egyben tehát a „nyugatias” kultúra degenerációjának sokat vitatott prófétája az emberiség holmiféle metafizikai történelmén dolgozott. Ezzel akarta alátámasztani, szilárdan megalapozni pesszimista kultúra-elméletét, amely hajdan a legnagyobb mértékben hatott a német polgári gondolat kialakulására. Spengler szerint az öskérdések önmagukban hordozzák érté-

küket. Örökös kérdések, olyanok, amelyekre nincs válasz. Az erősen öntudatos német költő-filozófus eleve lemondott a rendszeres fejtegetésekről.

Irodalmi szempontból csak egyik-másik kéziratos vázlatát csiszolta ki. Nyelvezete már nem is szegényes, hanem egyenesen fukar. Sok jegyzetet ki kellett egészíteni. A vitákban folytatott párbeszédék szokványosak, póriasak. Így például Spengler az egész teológiát egyszerűen hülyeségnek mondja, majd a természettudományokról nyilatkozik, s azt mondja, hogy „elegünk van belőle”. Később arról szól, hogy „a mai atomelmélet éppen olyan mértékben a képzelet szüleménye, amint a kémia csak fantázia volt az arabok számára”. Az egykori számtan- és természetrajztanár eszmei fegyvertára könnyen meginog, hiába támasztja alá hatalmas szóhalmokkal.

Spengler az ember keletkezését a makrokozmoszból vezeti le, beszél az emberi kultúra fokozatos kialakulásáról, az alkotó erő „tragikus konfliktusáról”, végül fölveti „az utolsó öskérdést, amely „önmagában hordoz minden más kérdést”, és amelyre — természetesen — szintén nincs válasz.

„Ez a megismerhetetlenség sorsának értelme” — írja, majd a nála szokásos kicsinyítő hangon, így folytatja: „Az ember csak epizódja, egy pillanata a világ sorsának. A kultúra tragédiájának nagy része már lezajlott. Már látjuk is a végét. No, de mit jelent ez a világ sorsa szempontjából? Ó, milyen jelentéktelen és közönséges dolog görcsösen belekapaszkodni a sorsba! Mik vagyunk mi? Mit képzelünk magunkról?”

STRINDBERG NAPLÓ

A *The London Magazine* közli August Strindberg eddig ismeretlen, 1901-ből származó naplójának részleteit. A feljegyzések arra a korszakra vonatkoznak, amikor a világhírű svéd drámaíró szerelmes volt Harriet Bosseba, a nálánál jóval fiatalabb norvég színésznőbe, akit később feleségül is vett, a házasság azonban Strindberg összeférhetlensége és féltékenysége miatt hamarosan hajótörést szenvedett. A legnagyobb mértékben intim napló egyedülálló példáját szolgáltatja egy lángeszű pszichopata hallucinációs világának, és az írás — furcsa — egy csaknem kész dráma.

Alább közöljük a napló néhány részletét:

Január 3.

Hónapok óta gyötör a zeller szaga. Mindennek zellerszaga és -íze van. Amikor este levetem az ingemet, én is zellerszagú vagyok. Mi lehet az oka? Szemérmességem, colibátusom?

Január 13.

(B), aki elolvasta a Hitelezőket és Simont, megjelent előttem. A látomás 13-án még erősebb lett, és egész éjjel gyötört. (Az első telepatikus „érintkezés” B-vel.) Amikor az éjszaka folyamán megjelent előttem, az „enyém volt”. Incubus.

Az egész dolognak volt valami kísérteties íze, és kértem az istent, hogy szabadítson meg ettől (a szenvedélytől).

Február 12.

A múlt éjszaka rosszul éreztem magam. Két óraker fölébredtem. (Az enyém lett, amikor meglátogatott.) Telepatikus érintkezéseim B-vel kísértetiesen erősödnek. Gondolatban csak vele élek. (Kérem az istent, hogy szabadítson meg ettől.) Még katasztrófa lehet belőle.

Reggel lázasan ébredtem, fájt a mellem. Mégis fölkeltem és kimentem a házból. Láttam a Szent Jakab tornyának aranykeresztjét, amely a zsinagóga fölé emelkedik és kihívóan csillog a napfényben.

Amikor hazaértem, már várt rám a csomag a Maredsous kolostorból, ahol néhány évvel ezelőtt jártam.

Ami mostanában átélek, rettenetes és gyönyörű is. Mintha csak a halálos ítéletemet várnám. Néha az az érzésem, hogy szeret, máskor meg nem hiszek benne. Legyen az isten akaratára szerint! Csak legalább tudnám, mit jelent az egész. Eddig annyiféle előjel, — kedvező és kedvezőtlen — mutatkozott. Amikor legutóbb itt járt, az volt az érzésem, hogy egy angyal van a szobámban, és én a jó mellett döntöttem, abban a reményben, hogy egy nő békít ki a nővel.

Február 14.

Teli vagyok diszharmonikus érzésekkel, pedig süt a nap. Minden gondolatom B körül forog, de mintha távozóban volna. Jó, kedves, vissza akarja szerezni a hitemet a nőkben, az emberiségben. B hasonlatos a második feleségemhez (akit Damaszkuszban játszott), Anna húgomhoz, édesanyámhoz, Locain kisasszonyhoz, ahhoz a szép angol nőhöz, aki Párizsban meg akart hódítani és aki mindegyikükre hasonlított. Gyakran keltette bennem azt a benyomást, hogy csupa melegség, anyai érzés, és amikor Charlotte asszonynál volt, nemegyszer szerettem volna szép, meleg gyapjúkabátja alá bújni, mint a gyermek anyja kebelére. Gauguin démonnak nevezte, s azt állította róla, hogy kísértésben hozza a férfiakat és — a nőket is. Olyan a mosolya, akár Hans fiamé volt, négyéves korában. Angyali mosoly. Minden este imádkozom őrzoangyalomhoz (B-hez), segítse, hogy jó lehessen, én meg általa legyek jó. Az egész csak csalódás volna?

A démonok azt is tudják, hogyan álcázhatják magukat angyallá.

Május 6.

Gyönyörű pillanatokkal teli jegyesség után, a rút elleni bátor harc után, harmadszor is megnősültem. Hazatérésünk a napfényben fürdő, virágokkal teli lakásba olyan volt, mint egy mese.

Május 7.

Harmónia.

Május 8.

Azt mondja, hogy én vagyok számára — minden tekintetben — az ideális férj. Biztos vagyok benne, hogy boldogságra van teremtve. „Első feleségemnek” nevezem.

Ide-oda járkálunk a lakásban és szüntelenül kérdezzük egymást, igaz lehet-e ez a nagy boldogság, megadatott-e nekünk, hogy itt maradjunk, vagy nem. Nem érezzük úgy, hogy valóban megillet bennünket.

Május 30.

Szóváltás. (Külön aludtunk.)

Augusztus 23.

Egyedül vagyok. Egész nap sírtam. Egy imakönyvből mérítettem a vigaszt. „Azelőtt is keresztülmentél ilyesmin és túlélted”.

Augusztus 26.

Sírtam egész nap. Dolgozószobám reggeltől estig tele volt töményillattal, néha frissítő, néha füledt, izgató szaggal.

Szeptember 6.

Festettem. Az elmúlt évek óta először merült fel agyamban az öngyilkosság gondolata. Indokom: tudatában vagyok annak, hogy ez a nő körös-körül járkál mindazzal, amit neki ajándékoztam lelkem legnemesebb gyümölcseiből, és összecsődi az embereket, hogy részesüljenek belőlem. Az az érzésem, hogy bepiszkol. Ismeretlen emberek mocskolnak pillantásaikkal, amelyekkel őt mocskolják.

Szeptember 25. 26. 27. 28.

Borzalmas napok. Az öldöklési vágy egyre erősebb. Nemsokára leküzdhetetlen lesz.

Miért szeretnék meghalni?... Hogy elmeneküljek a bűnök elől. Hogy megszabaduljak a rossztól, amit megnevezni sem tudok. Hogy föláldozzam magam minden bűnömért. Az isten követeli tőlem ezt hitvallásként. Véremmel fizetek a múltamért. És vérem lemossa majd gonosz vágyaimat.

AZ ÖNÉLETRAJZ ELMÉLETE

Roy Pascal birminghami egyetemi tanár könyvet írt az önéletrajzról mint irodalmi műfajról. A művet a stuttgarti Kohlhammer Verlag adta ki. A *Welt und Wort* részleteket közül a könyv utolsó fejezetéből. Ebből idézünk.

Ha egyetlen pillantással áttekintjük az önéletrajzot, mindenképpen megleljük benne egy nagy kultúrfolyamat bizonyítékát, s megállapítjuk, hogy ez a folyamat furcsamód rokon Hegelnek az époszra, a drámára és lírára vonatkozó magyarázataival. Az európai ember fejlődésének bizonyítéka ez, kezdve a közösségbe illeszkedéstől, az erkölcs és a vallás kialakulásától egy olyan állapotig, amikor az európai ember emellett (vagy ehelyett) már szükségét érzi, hogy önmagában találja meg önmaga törvényeit. Ezt az állapotot kifejezettebben formálta meg Heidegger és Sartre egzisztencializmusa, amelyben az ember felelőssége önmaga iránt egy élet feladata, és amelynek „lényege” kiindulópontja és célja az auten-

tikus lény. Hogy az ember ilyen értelmezésének megvan-e a tárgyi és általános jelentősége, vagy pedig csupán azt fejezi ki, hogy az ember egyedül marad a kései burzsoázia bonyolult, zilált társadalmában, ez a kérdés nyílt marad. Mi azonban az önéletrajz történelmében — hogy úgy mondjuk — az egzisztencializmus őskorát fedezhetjük föl. Szent Ágoston és Szent Teréz az önmaguk iránti felelősséget az isten akaratával azonosítják, Rousseau és Goethe a kozmikus akaratban keresik az autentikus Én-t. Pascal az ál-önéletrajzokról beszél (ilyen Arthur Kestler, a kommunizmus ismert renegátjának önéletrajza), amelyek az életrajzot az értelem alá rendelik.

Az igazi önéletrajz lényege az „öntudatosulás”, a magunk benső életének ismerete. Az önéletrajz a tudat dolga, és eredetének valamint elveinek közvetlenségével bizonyos metafizikai impulzusokra utal, vagy legalábbis olyasvalamire, amit nem lehet holmiféle racionális vagy társadalmi funkcióvá lefokozni. Elmondhatjuk, hogy a tudat a társadalmi élet természetes terméke, egy ethosz szubjektív formája, ami nélkül egy bonyolult társadalom sem létezhet. Az önéletrajzokban azonban a tudat a társadalmi kereteken kívül, hozzátehetjük: a vallási értékeken kívül fejlődik, kötelezettséggé válik, s olyan elvé magasztosul, amely kedvezőtlen, sőt el-lenséges állásponttá alakulhat át a társadalmi élet követelményei iránt.

H Á R O M É V T I Z E D E S K A P T A F A

Bizonyára akad még valaki, aki emlékezik James M. Cain *The Postman Always Rings Twice* (A postás mindig kétszer csenget) című 1934-ben megjelent regényére, és talán Thomas Mann lelkes, elismerő szavaira is, amelyeket a nagy író a regény kapcsán Cainhoz intézett. James M. Cain később más regényeket is írt, újabb sikereket aratott, és Hollywoodban telepedett le, a tehetsége adta reményeket azonban nem váltotta valóra.

Legutóbbi könyvéről így ír a *Saturday Review*:

A *The Magician's Wife* (A varázsló felesége) hosszú idő óta az első Cain-regény. Ahogyan kiadója szemérmatosan beismeri — minden tekintetben megfelel annak a kaptafának, amelyhez Cain több mint harminc éven át tartotta magát. Csupán annyi eltérés tapasztalható, hogy a regény hőse nem egy többé-kevésbé nírheft sofőr, hanem egy húscsomagoló vállalat nagy jövőjű, öntelt vezetője. (Abban az időben, amikor a regény befejeződik, a vállalat elnökévé választják.) Clay Lokwood, a regény hőse, betér egy vendéglőbe, amelynek tulajdonosa vállalata üzletfeleihez tartozik. Ebédelni akar, és alighogy belép, mindjárt szemetünik neki a vendéglős felesége. „Valóban, volt mit látni rajta. Kicsiny, formás testén pompásan állt a kék egyenruha, olyan volt a bőre, mint a földieper meg a tejszínhab együtt, haja barna, nagy szeme fekete”. Ebéd után Lokwood így szól az asszonyhoz: „Sally, én belehabarodtam magába!” Cain minden olvasója tudja, hogy ezután már csak az a kérdés, mennyi idő telik el, hogy ágyba feküdjenek.

Clay Lokwood „egy nő számára sem volt idegen, és meg is tanult egyet-mást a szerelmi játékokból, és tudását szerfölött kellemes módon alkalmazta... A játék azonban, ahogyan egy diák játssza, nem lehet tartós, Clay tehát boldogan ment a maga útján, letörölve az emlékezés sebeit. Most azonban úgy kellett játszania, mint egy hivatásos játékosnak...” Sally vele megy a lakására. „A dagály hulláma árasztotta el őket, amikor összeért az ajkuk”. Sallynak, mint Cain többi regényhősnőjének is, van férje, akitől szívesen megszabadulna. A férj Alexis, a „varázsló”, egy „mesésen gazdag” ember fia. Claynak az a gyanúja támad, hogy Sally nemcsak a férjétől, apósától is meg akar szabadulni, s úgy határoz, hogy szakít vele. Ezt mondogatja magában: „Kész! Erre a lányra többé rá se nézz!” A Cain-regények tapasztalt olvasója azonban egy pillanatra sem hisz neki.